

Archeologienota

Hamme – Meulenbroekstraat

Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/67

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	16
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	24
3	Samenvatting.....	25
4	Bibliografie	26
4.1	Publicaties	26
4.2	Websites	26
5	Bijlagen	27
5.1	Archeologische periodes	27

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019D346

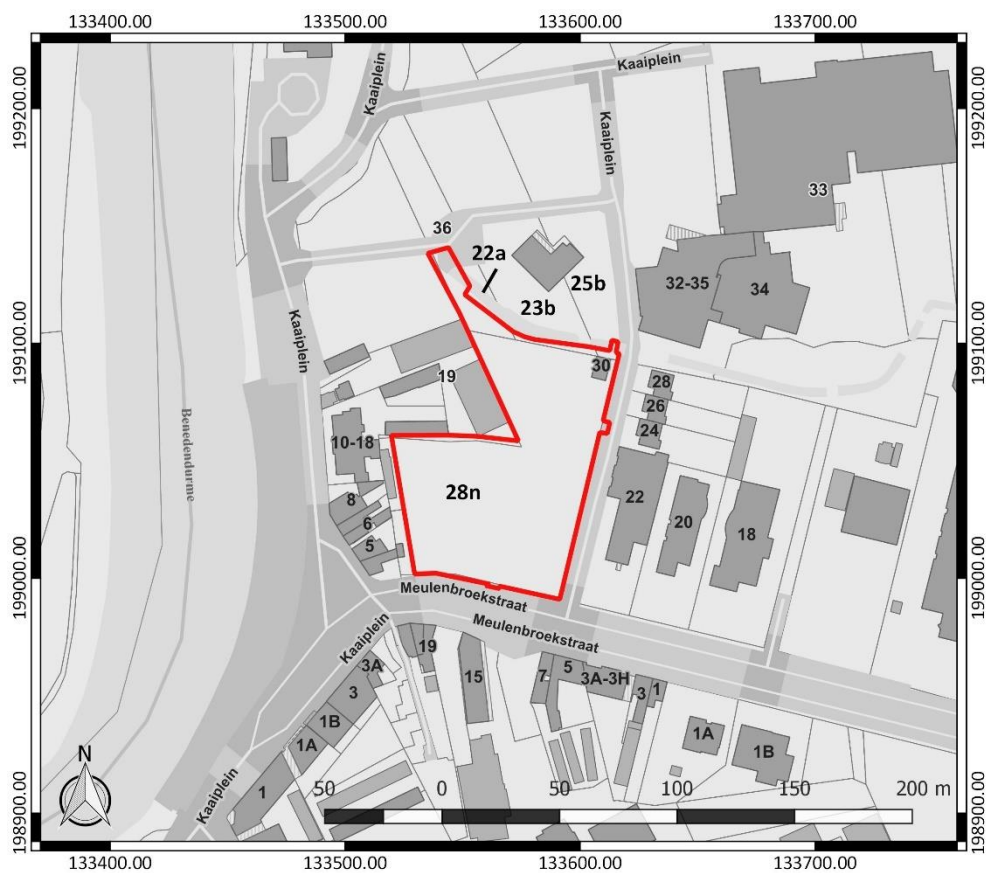
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Hamme, Hamme, Meulenbroekstraat, Molenbroek

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 133535, 199138
- 133616, 199096
- 133591, 198991
- 133520, 199060

Kadastraal plan:

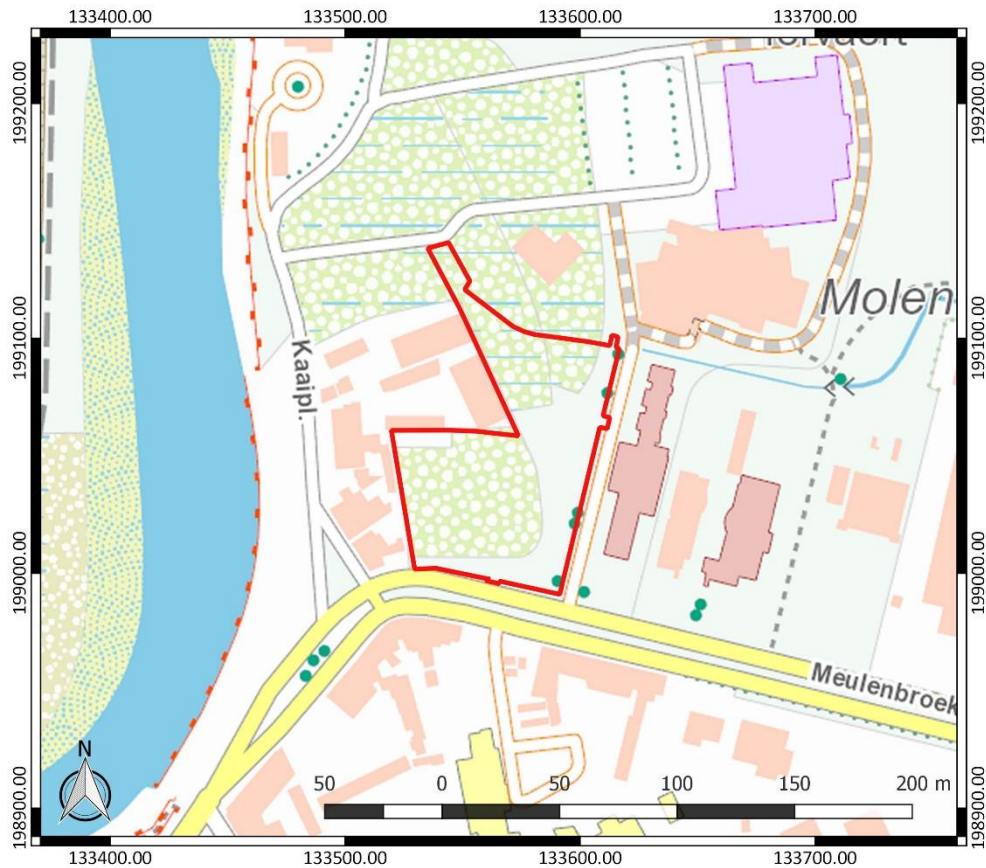

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Hamme, Afdeling 1, sectie A, nummers 22a (partim), 23b (partim), 25b (partim) en 28n

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 7201 m²

Topografische kaart:

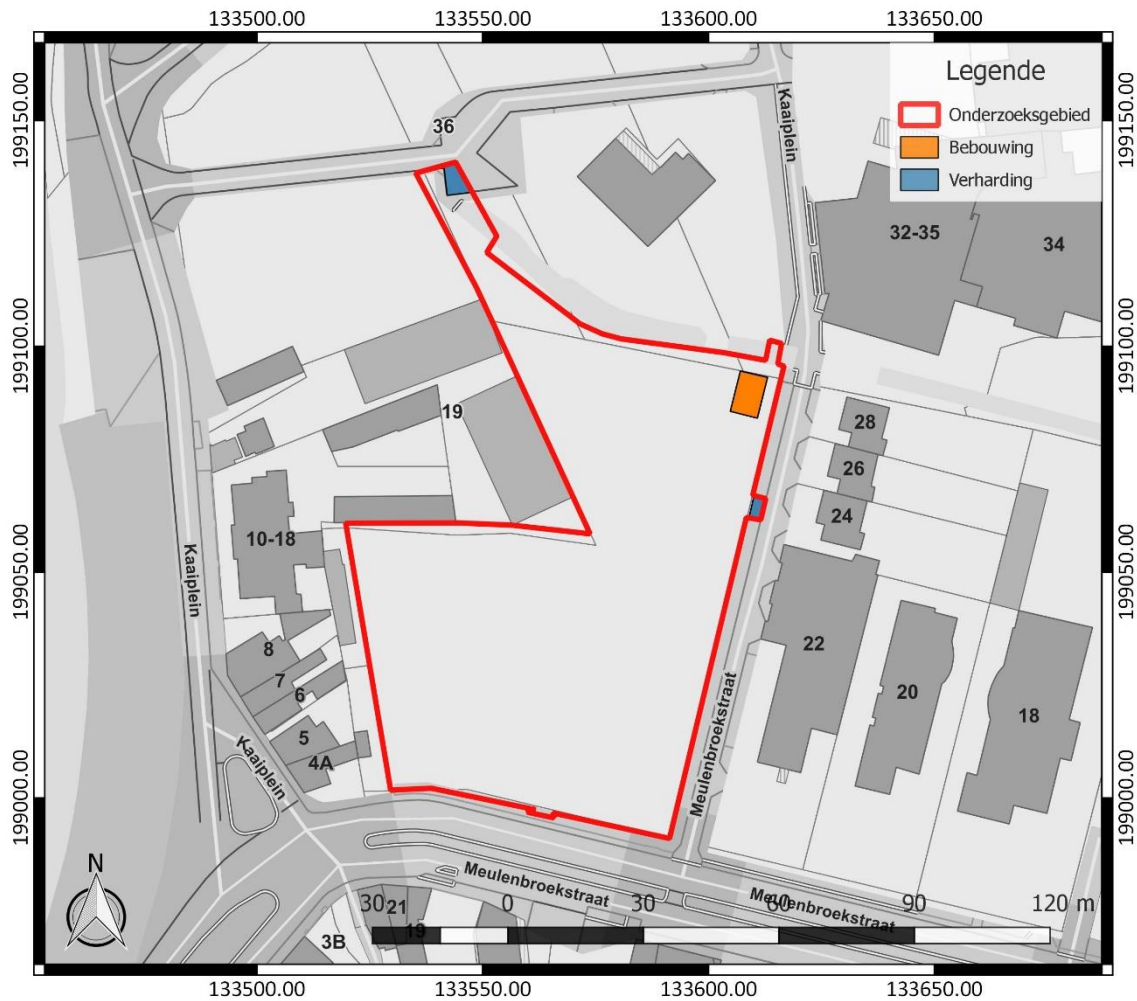

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 03/05/2019 – 20/05/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

De werken houden een uitbreiding van de bestaande parking met 102 verharde parkeerplaatsen (2823 m²) en 88 parkeerplaatsen op kunststof honingraten (5123 m²) langs de Meulenbroekstraat in (Figuur 4). De parkeerplaatsen zijn opgedeeld in verschillende zones rond een centrale rijweg. Aan de oostelijke rand van het terrein is een weg voorzien. De parking is bereikbaar via vier opritten. De aanwezige bomen met een oppervlakte van 3043 m² zullen gerooid worden en een constructie die momenteel aanwezig is binnen het onderzoeksgebied zal gesloopt worden. Er worden 87 bomen heraangeplant.

De aanleg van verharding en parkeerplaatsen betekent een verstoring met een diepte van ca. 60 cm. De aanleg van een wadi in het noorden van het terrein kent een verstoringdiepte van ca. 50 cm. Plaatselijk, ter hoogte van een afvoerbuis parallel aan de oostelijke grens van het onderzoeksgebied, zal een sleuf van 80 cm diep gegraven worden. Voor de overige omgevingsaanleg wordt verwacht dat de bodemingrepen een verstoringdiepte van ca. 40 cm kennen.

Figuur 4: Ontwerpplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

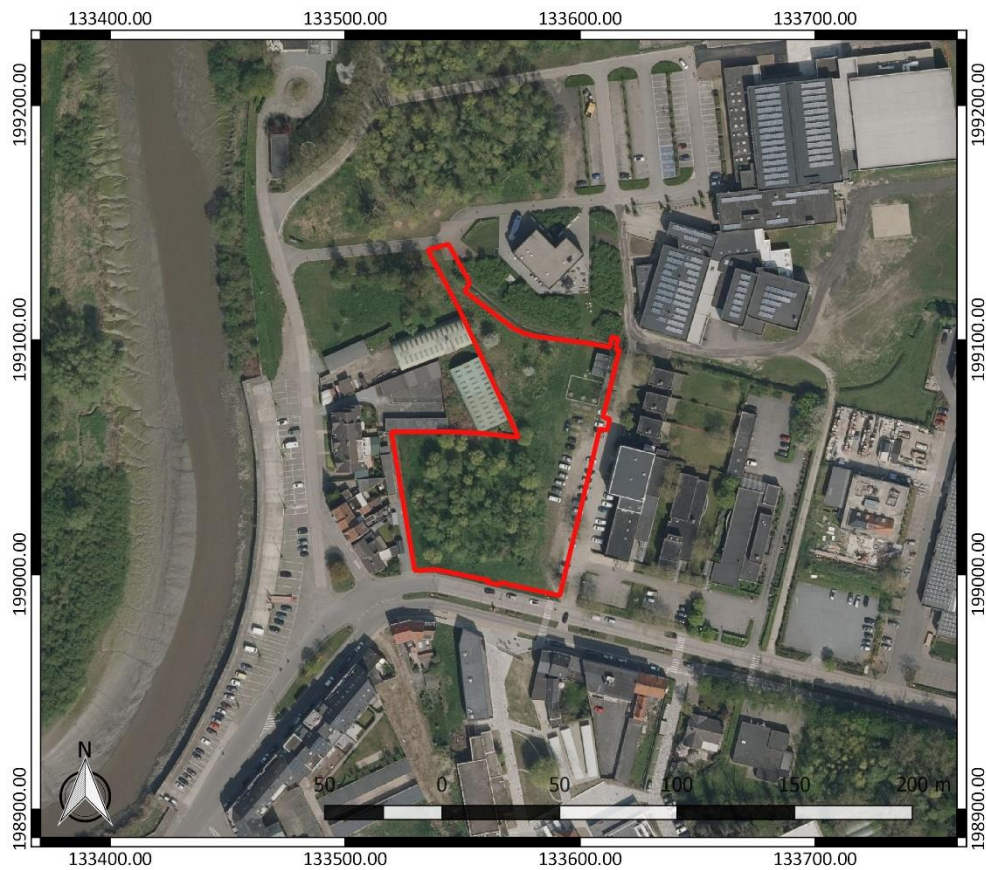
Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kaart van de heerlijkheid Sombeke in Waasmunster en Elversele (1689), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Figuratieve kaart van de heerlijkheid van Sombeke en een deel van het grondgebied van Waasmunster (1786), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen nabij het centrum van Hamme, ten noordwesten ervan (Figuur 5). De omgeving wordt verder sterk gedomineerd door de Durme. Meer naar het noorden toe is een uitgestrekt bebost gebied langs de Durme aanwezig. Net ten oosten van het onderzoeksgebied is reeds een parking voorzien aan de drie gebouwen waarin de politie, het vrederecht en de post van Hamme zijn ondergebracht. In de nabijheid zijn nog andere openbare gebouwen aanwezig. Het gewestplan benoemt het onderzoeksgebied dan ook als gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. Wanneer we de hydrografie van het gebied bestuderen, kunnen we vaststellen dat de onderzoekszone in het Beneden-Scheldebekken valt. Naast de Benedendurme ten noordwesten van het terrein zijn er tamelijk weinig waterlopen aanwezig in het landschap (Figuur 7). Op enige afstand ten westen van het terrein is enkel de Enegaert aangeduid. In de omgeving en ook binnen het onderzoeksgebied zijn grachten aanwezig die water afvoeren naar de Durme. Het verloop ervan komt overeen met de huidige perceelsgrenzen wat erop wijst dat ze waarschijnlijk van vrij jonge oorsprong zijn.

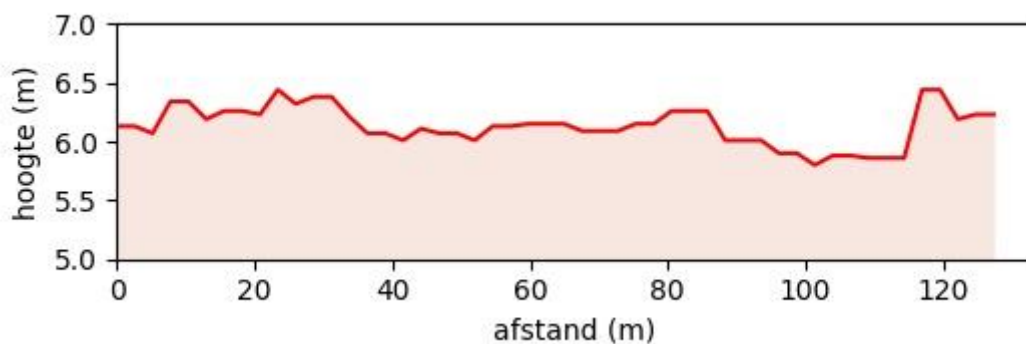
Figuur 5: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 7: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

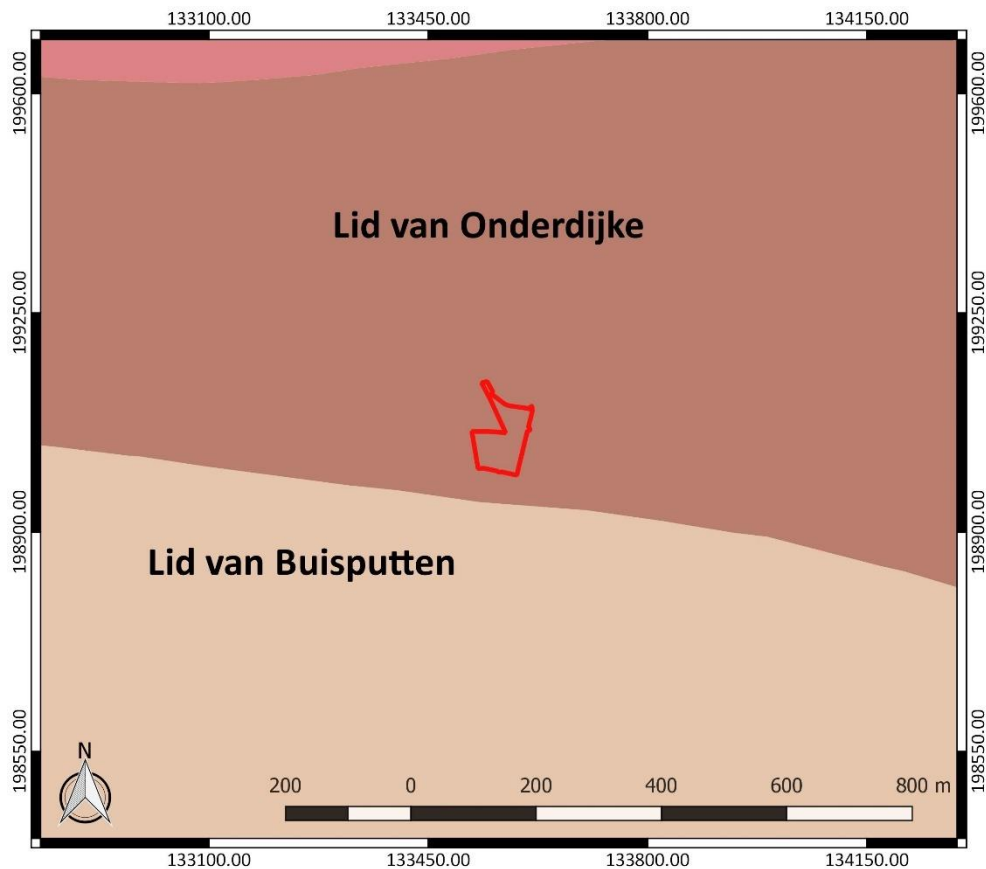

Figuur 8: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Hamme tot de oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei. Het is een vlak gebied. In de Scheldepolders worden lage, vlakke stroken aangetroffen met een hoogte tussen 1 en 2 m TAW.³ Tussen de alluviale dalen van de Schelde en de Durme bevindt zich een iets hoger gelegen zandvlakte met een topografisch niveau van circa 4 tot 10 m TAW. Dit niveau staat gekend als het zogenaamd Weichseliaan laagterras, dat beschouwd wordt als het afzettingspeil van de vroegere rivierstelsels, voor de holocene insnijding plaatsvond. De beperkte hoogteverschillen in de zandvlakte zijn meestal het gevolg van latere lokale eolische herwerking van het zandig quartair substraat tot kleine zandruggetjes of landduinen. Ten noorden van het onderzoeksgebied en van de Schelde-Durme as situeert zich de Wase Cuesta, die hoogtes tot ongeveer 30 m TAW bereikt en die

³ Bogemans 1996, 3-6

gekenmerkt wordt door een steil zuidelijk cuestafront.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich in de Durmevallei, die wordt gevormd door een steile noord- en een zachthellende zuidkant (Figuur 6). Het terrein zelf is vrij vlak. Het hoogteverloop varieert er tussen 5,8 en 6,4 m TAW (Figuur 8).

Figuur 9: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

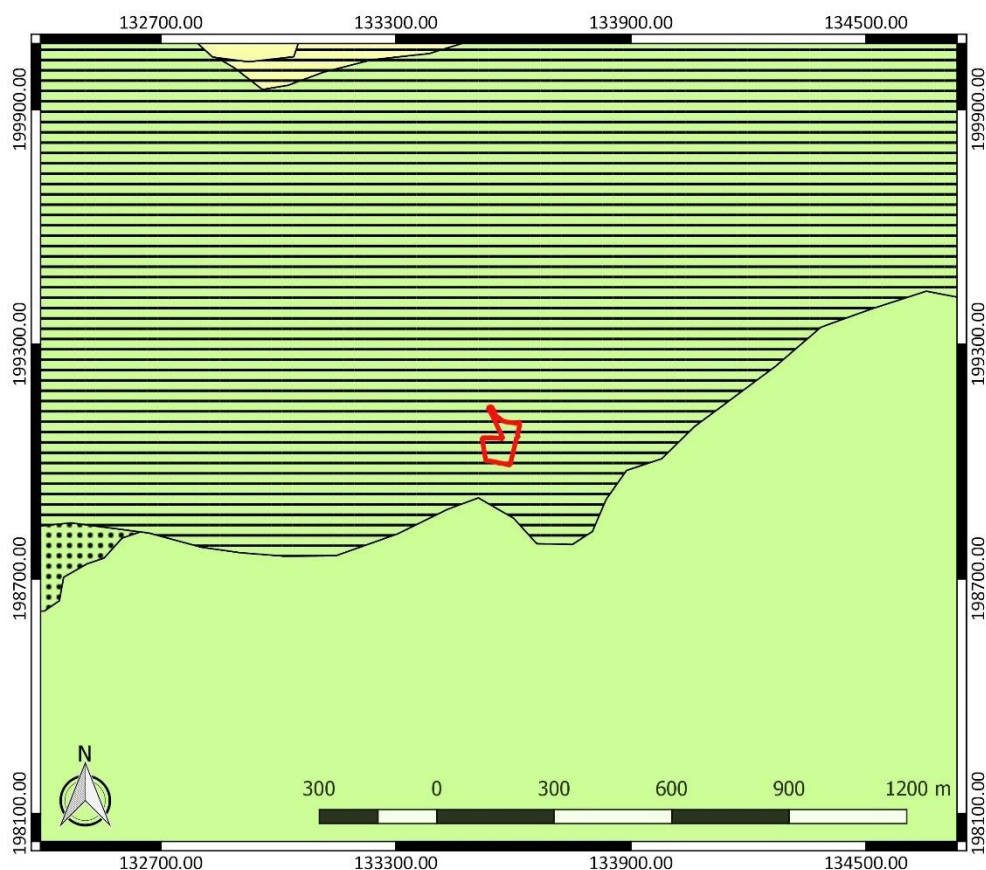
Het Lid van Onderdijke, dat volgens de tertiair geologische kaart (Figuur 9) in het onderzoeksgebied voorkomt, wordt gekenmerkt door grijsblauwe klei. Het behoort tot de Formatie van Maldegem. In de zone ten zuiden van het terrein is het Lid van Buisputten terug te vinden, eveneens een deel van dezelfde formatie. Hier kan donkergrijs fijn zand, glauconiet- en glimmerhoudend, aangetroffen worden.⁵

De quartaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 10) bestaat enerzijds uit een bovenste laag van fluviale afzettingen, afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Anderzijds wordt een tweede laag bepaald door eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen en/of in het bijzijn van hellingsafzettingen van het Quartair. Verder komt nog een laag met fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) voor onderaan. De onderste twee lagen kunnen mogelijk afwezig zijn in sommige delen van de beekvalleien buiten de Vlaamse Vallei en haar uitlopers. In de groengekleurde zone ten zuiden van het onderzoeksgebied zijn dezelfde twee onderste lagen te verwachten.⁶

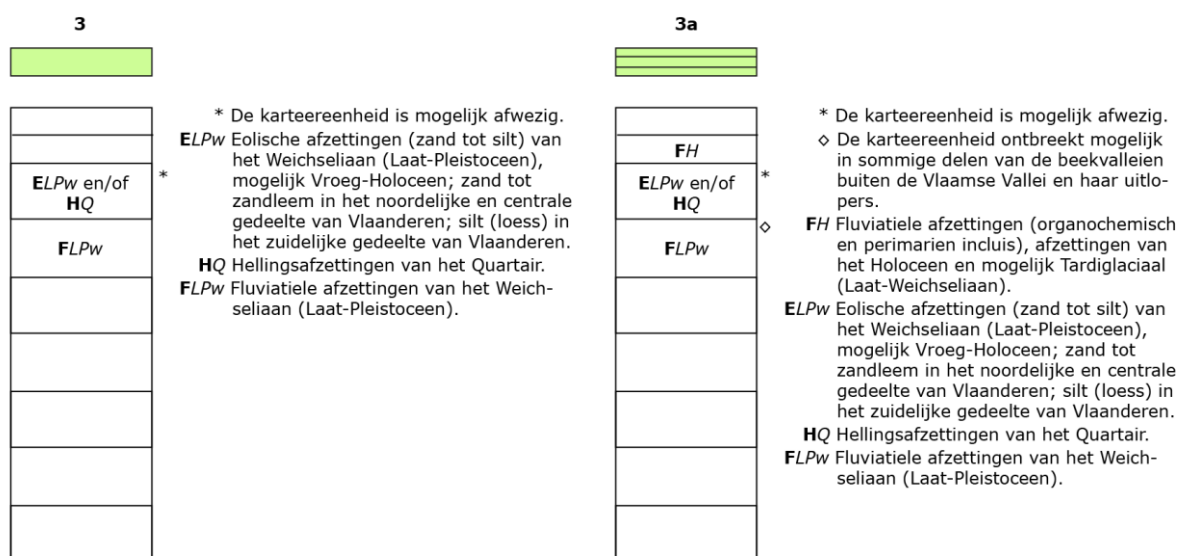
⁴ Adams *et al.* 2002, 7 -8

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 10: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

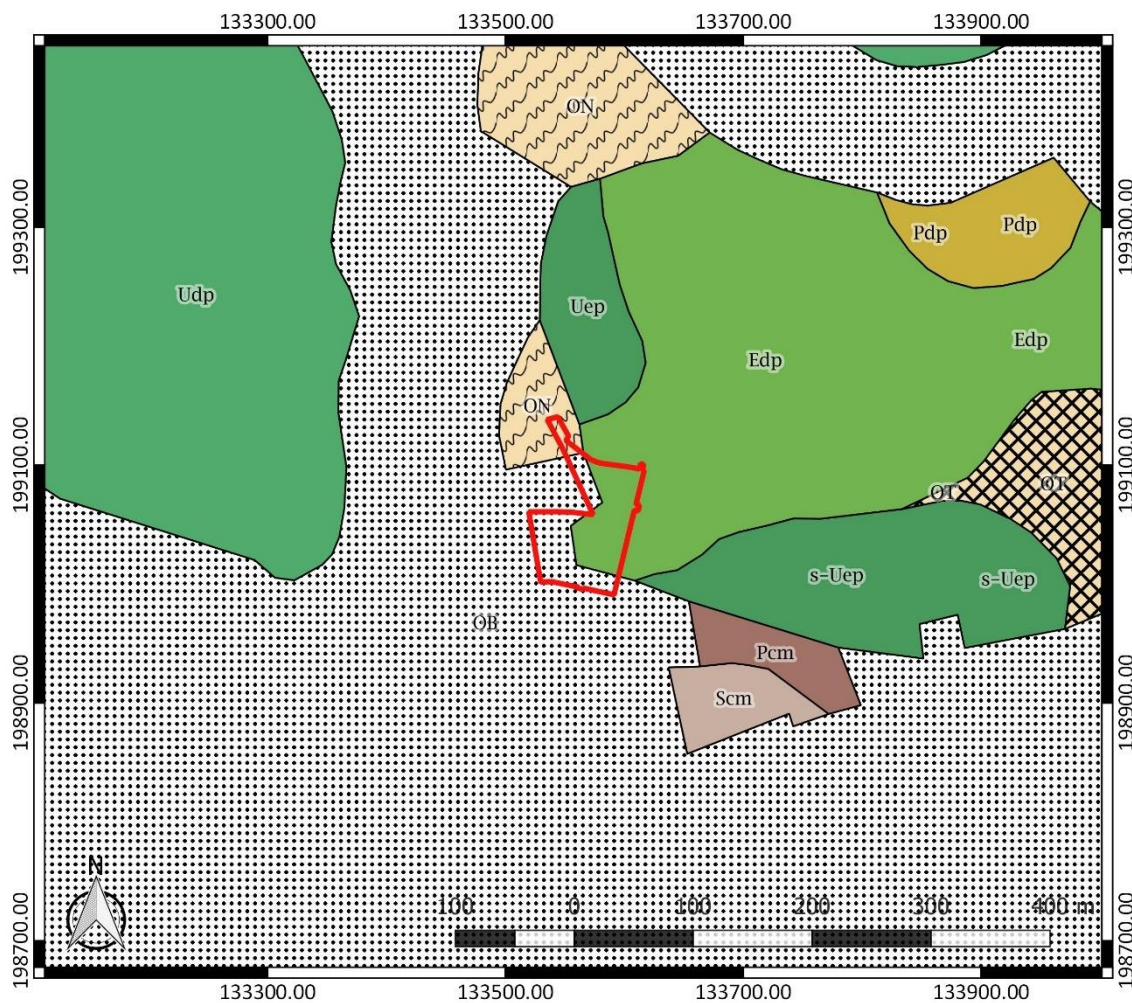

Figuur 11: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De asymmetrische opbouw van de Durmevallei houdt verband met de monoclinale bouw van de tertiaire afzettingen, vooral op de noordhelling (cuesta van het Waasland). De bodem bevat er zware rivierklei in de alluviale delen en lichtere zand- en zandleemgrond op de hogere gedeeltes.⁷ De bodemkaart (Figuur 12) situeert de westelijke rand van het onderzoeksgebied in een bebouwde zone

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Oude Durmevallei en Sombeke* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135198> (geraadpleegd op 8 mei 2019).

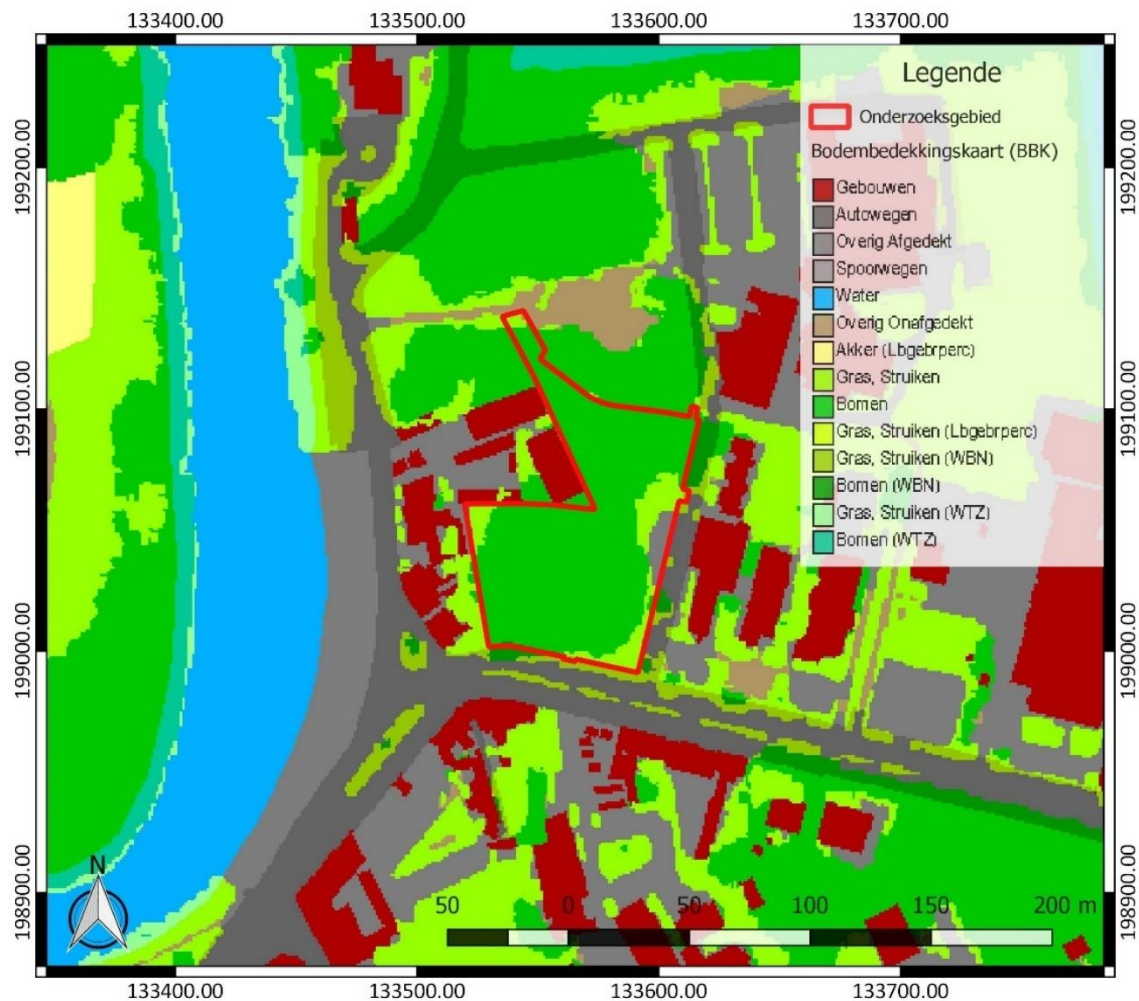
(OB). De oostelijke rand daarentegen kent een matig gleyige kleibodem zonder profiel (Edp). Helemaal in het noorden van het terrein bestaat het bodemprofiel uit (kunstmatig) opgehoogde gronden (ON). Verder komt in de nabije omgeving ook nog een sterk gleyige zware kleibodem zonder profiel (Uep) voor en een variant hiervan, met zandsubstraat op geringe of matige diepte (s-Uep). Het bodemtype ten noordwesten van het terrein kent ook een zware kleibodem zonder profiel, maar deze is slechts matig gleyig (Udp). Ten zuidoosten tenslotte treffen we een matig droge licht zandleembodem met dikke antropogene humus A horizon (Pcm) en een matig droge lemig zandbodem met dezelfde horizon (Scm) aan.⁸

Figuur 12: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De bodemgebruikskaat toont geen gebouwen in het plangebied (Figuur 13). Een deel van de verharde parking is wel aanwezig aan de oostelijke rand van het terrein en ook aan de noordelijke rand is een kleine verharding te zien. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied ingenomen door gras, struiken en bomen. Een recente luchtfoto geeft een gelijkaardige situatie weer (Figuur 5). Enkel in het noordoosten van het terrein lijkt een klein gebouw opgetrokken te zijn.

⁸ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Hamme kende een vrij vroege kerstening. De vermoedelijke schenking omstreeks 660 door Reinilde van Kontich, van het dorp Hamme aan de abdij van Lobbes, zou de kerstening bevorderd hebben. In de 7de-8ste eeuw stond er in Hamme vermoedelijk een houten kerkje, buiten het huidige centrum van de gemeente. In de 9de eeuw werd een tweede kerkje gebouwd, op de plaats van het huidige kerkgebouw. In 1135 wordt er al melding gemaakt van een stenen kerk. Dit kerkgebouw was opgetrokken in vroeg-romaanse stijl. In een zegelbrief begiftigt de bisschop van Doornik de abdij van Lobbes met het patronaat van de kerk van het domein Hamme. Tot 1331, en zelfs nog later, stond de parochie onder toezicht van de landdeken van Waas. In de 12de eeuw werd de kerktoren vernield door een brand. Pas in de 15de eeuw kreeg de kerk een nieuwe toren. In 1452 werd Hamme door de Gentenaars verwoest en brandde de zuidzijde van de kerk af. In 1467 startte de wederopbouw en werd de zuidkant verbreed. In 1578 trokken de Gentenaars opnieuw een spoor van vernieling door het Waasland. In Hamme werd de kerk belaagd en werd bijna de volledige dorpskern verwoest. In de eerste helft van de 17de eeuw was de kerk nog steeds in slechte staat als gevolg van de onlusten.⁹

In de Durmevallei zijn sporen van paleolithische en neolithische nederzettingen gevonden, waardoor de vallei al heel lang bewoond blijkt. De inpoldering nam plaats vanaf de 13de eeuw. Bij de rechtekking in 1934-1935 werd de vier kilometer lange Oude Durme arm afgesneden. Langsheen de

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Decanale kerk Sint-Pietersbanden* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/85426> (geraadpleegd op 8 mei 2019).

rivier liggen slikken en schorren, die overstromen bij vloed en droogvallen bij eb. Hier ontstond een zeldzame zoetwaterschorbiotoop met typische moerasvegetaties.¹⁰ In het zuiden van dit drassig gebied is de Meulenbroekstraat gesitueerd. Het zogenaamde Meulenbroek was eigendom van de zusters van Sint-Vincentius en gaf de straat haar huidige naam. Vroeger was de Meulenbroekstraat een onbebouwde weg met bleekvelden.¹¹ Tot in de eerste helft van de 20ste eeuw waren er tal van rietsnijderijen aanwezig in de Durmestreek. De rietvelden op de schorren langs de Durme en de Schelde vormden het werkterrein voor rietsnijders, die er de grondstof wonnen voor ambachtelijke rietmattenfabriekjes. De beluikhuisjes recht tegenover de onderzoekszone getuigen nog van dit beroep. Ze werden ingericht als arbeidershuisjes voor de werknemers van mattenfabriek Van Damme, die zich destijds ten westen ervan bevond.¹²

Het gebied wordt duidelijk weergegeven op de kaart van de heerlijkheid Sombeke in Waasmunster en Elversele, opgemaakt door F. Van Goethem in 1689 (Figuur 14). Het onderzoeksgebied werd bij benadering aangeduid wegens het ontbreken van referentiepunten. Hetzelfde geldt voor de figuratieve kaart van de heerlijkheid van Sombeke en een deel van het grondgebied van Waasmunster uit 1786 (Figuur 15). Deze kaart werd getekend door landmeter G. de Deken en geeft een gelijkaardige situatie weer. Uit de kaarten kunnen we afleiden dat het onderzoeksgebied in gebruik was als grasland.

Figuur 14: Kaart van de heerlijkheid Sombeke in Waasmunster en Elversele met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be). Het onderzoeksgebied is slechts bij benadering te situeren.

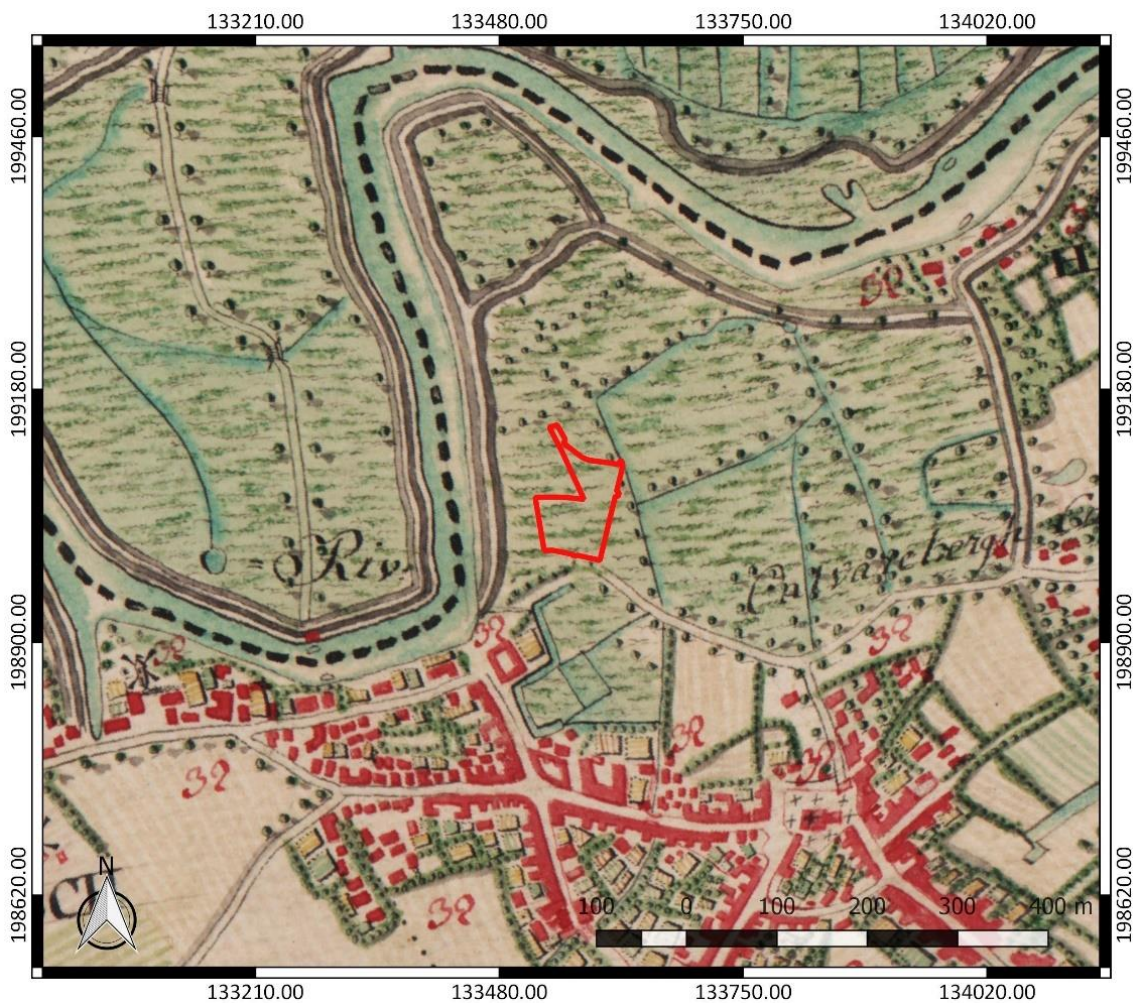
¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Oude Durmearm en Sombeke* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135198> (geraadpleegd op 8 mei 2019).

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Meulenbroekstraat* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/114899> (geraadpleegd op 8 mei 2019).

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Beluikhuizen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/85448> (geraadpleegd op 10 mei 2019).

Figuur 15: Figuratieve kaart van de heerlijkheid van Sombeke en een deel van het grondgebied van Waasmunster met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be). Het onderzoeksgebied is slechts bij benadering te situeren. Een schaalat werd niet op de oorspronkelijke kaart weergegeven.

Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

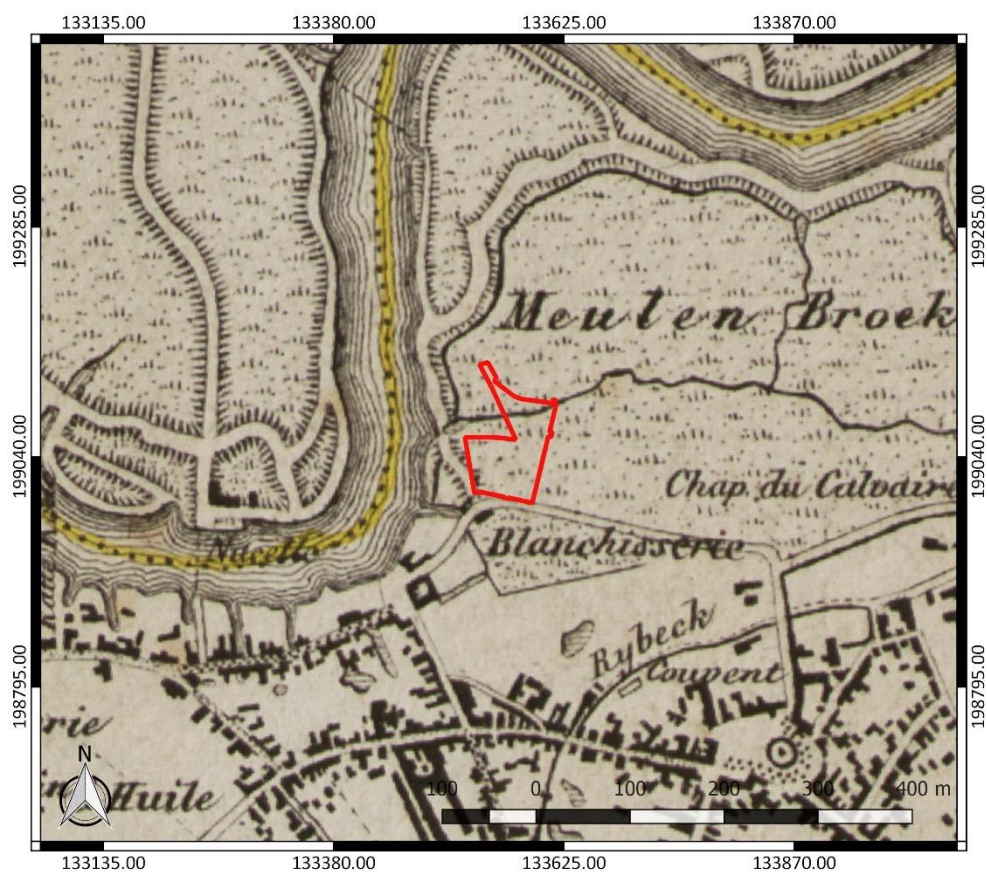
Van de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), kunnen we afleiden dat het onderzoeksgebied eind 18de eeuw gelegen was in het Meulenbroek (Figuur 16). Het terrein is in gebruik als grasland. De weg die aan het onderzoeksgebied grenst is onbebouwd. De meeste bebouwing in de omgeving is gecentreerd rond de dorpskerk en langs de Kerkstraat.

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog altijd geen bebouwing waar te nemen binnen het onderzoeksgebied of langs de aangrenzende weg (Figuur 17). In feite zijn in het gehele gebied dat op de Ferrariskaart aangeduid werd als grasland geen sporen van bebouwing aanwezig. Er lijkt wel een waterloop doorheen het terrein te lopen, die nog niet eerder aangegeven werd.

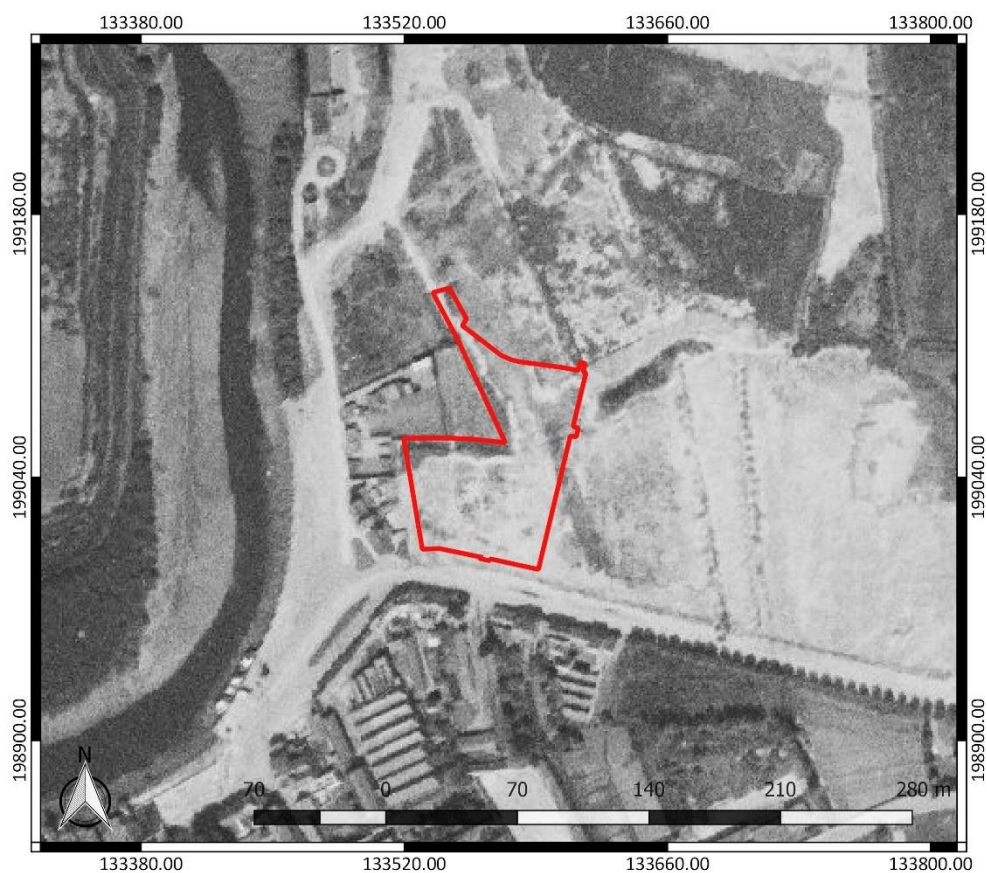

Figuur 17: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Vandermaelenkaart (Figuur 18) bevestigt dat het onderzoeksgebied nog steeds gesitueerd is in het broek. De mate van bebouwing komt vrijwel overeen met de historische kaarten die al aan bod kwamen. Het terrein ten zuiden, aan de overzijde van de weg, is aangegeven als blekerij.

Figuur 18: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

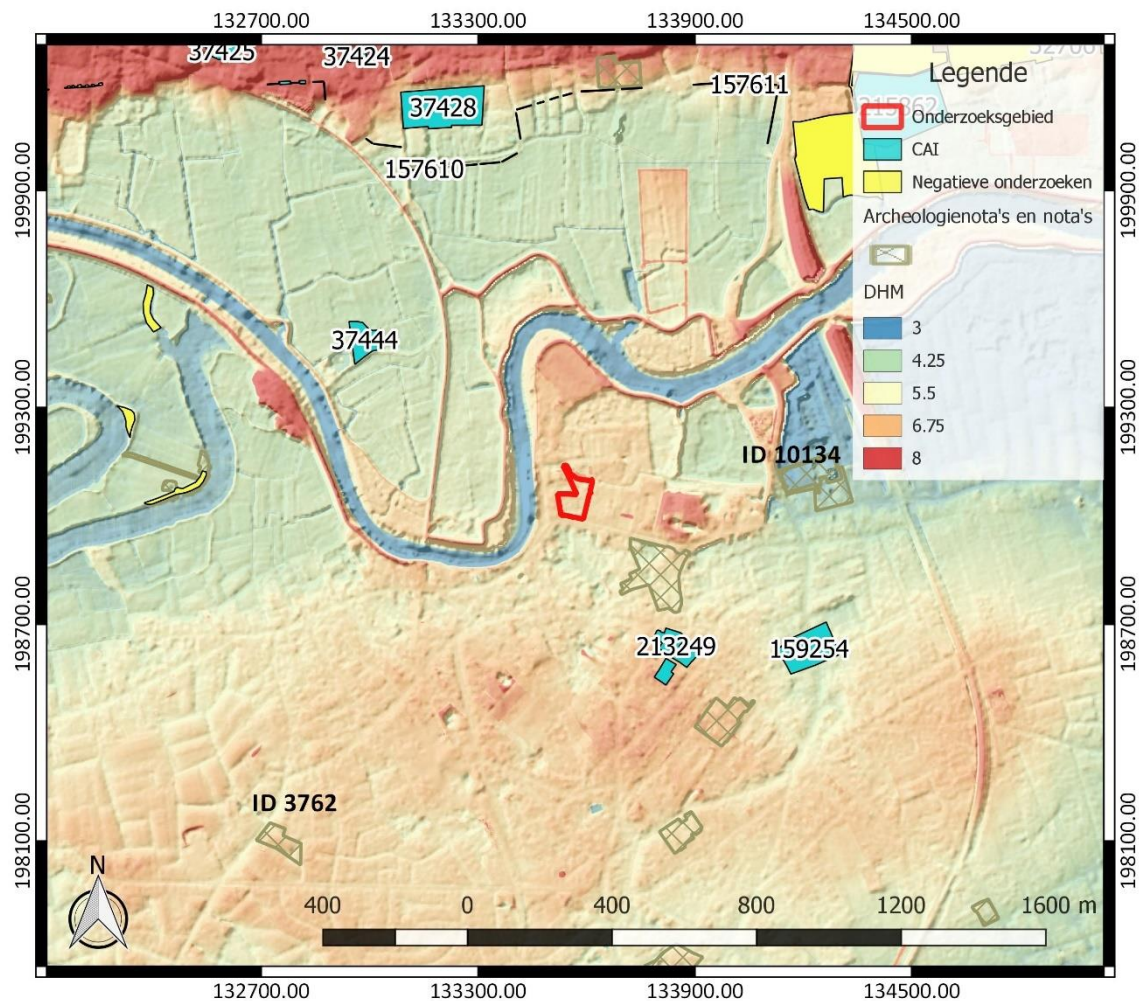
Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 19) kunnen we vaststellen dat er nu gebouwen werden ingeplant ten westen van het onderzoeksgebied. Ook aan de overzijde van de Meulenbroekstraat, waar de blekerij vroeger was, werden gebouwen opgericht. Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 20) is te zien dat enkele grotere complexen werden opgetrokken in de buurt van het terrein. Onder meer de gemeentelijke sporthal is ten noordoosten van het terrein te zien. De bebouwing is vandaag de dag sterk toegenomen wanneer we er een luchtfoto uit 2018 bijnemen (Figuur 5). De onderzoekszone is nog één van de weinige percelen dat niet bebouwd is.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 21). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Zoals al werd aangehaald in de historische beschrijving van het onderzoeksgebied werden enkele vondsten uit de steentijd geregistreerd in de vallei. De locatie met CAI ID 37444 bevindt zich ten noorden van het onderzoeksgebied, vlakbij de Durme. De exacte situering van de vindplaats is niet helemaal zeker. Mogelijk is er een afwijking. Indien de locatie min of meer correct is, dan bevindt ze zich op een droge donk in de alluviale vlakte. De archaeologica werden gerecupereerd in de late 19de eeuw tussen Meulen Dijk en Sombeke Broeck (volgens de kadasterkaart). De vondsten bestonden uit een neolithisch fragment van een gepolijste bijl en een klingschrabber, die niet nader dateerbaar is.¹³

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37444, Waasmunster (WAS248) (geraadpleegd op 10 mei 2019)

Figuur 21: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Ook de Romeinse periode is vertegenwoordigd in de inventaris. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 157611) werd een aquafintrace in Elversele onderzocht d.m.v. proefsleuven. Hier kon een 6- of 9-palig gebouw worden blootgelegd dat als 6-palig bijgebouw (bv. graanschuur/spieker) met eventuele aanbouw kan worden geïnterpreteerd. Uit één van de paalkuilen konden enkele scherfjes gerecupereerd worden, die gedateerd kunnen worden in het begin van de 3de eeuw. Ook een greppel werd aangetroffen. Van deze is niet zeker of deze gelijktijdig is met de spieker, er werd geen dateerbaar materiaal gevonden binnenin.¹⁴ Verder ten westen van deze locatie werd een tweede zone onderzocht in een latere fase (CAI ID 157610). Hier vond men een 16de-eeuwse gracht van 6,5 m breed die waarschijnlijk gerelateerd kan worden aan het vlakbij gelegen domein en kasteel van Sombeke.¹⁵ Dit kasteel in Waasmunster is ook opgenomen in de inventaris. De informatie hierover werd gehaald uit verscheidene bronnen: historische kaarten (Popp, landboekkaart, Ferraris, figuratieve kaart van Sombeke), literatuur en booronderzoek. De historie van het gebouw is op te delen in twee fases. Gedurende de eerste fase bestond een eerste kasteel op een motte. De stichtingsdatum is niet gekend, maar situeert zich waarschijnlijk eind 12de eeuw. De site was echter reeds vervallen in 1631-1632. De aanleg van een walgracht en een tweede kasteel begint in 1696 en duurt tot 1726. De oostelijke residentie verdween na 1785. Een “conciërge”

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157611, Aquafintrace Elversele Fase 1 Zone 1 site 1 (geraadpleegd op 10 mei 2019)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157610, Aquafintrace Waasmunster (geraadpleegd op 10 mei 2019)

werd opgetrokken tussen 1726 en 1777. De motte is voor een stuk te herkennen als antropogene reliëfverschillen. Het is niet duidelijk of het om een late motte of een vroege site met walgracht gaat. Het gaat waarschijnlijk om een overgangsvorm.¹⁶

Nog een omgrachte site kon gedetecteerd worden ten zuidoosten van het terrein (CAI ID 159254). Op de Ferrariskaart is het zogenaamde Spaans Huis weergegeven, later ook bekend als hoeve 'Den groenen boomgaert'. De restanten gaan zeker terug tot de 17de eeuw. Mogelijk had het ook een vroegere voorganger.¹⁷ Hier ten westen van, ter hoogte van de Nieuwstraat in Hamme (CAI ID 213249), werd nogmaals een proefsleuvenonderzoek ondernomen. Dit vond plaats n.a.v. de bouw van een administratief centrum. Tijdens het onderzoek werden enkele kuilen op de achtererven van de woningen gevonden, die te dateren zijn in de tweede helft van de 18de eeuw. Ook resten uit de nieuwste tijd kwamen aan het licht, meer specifiek kuilen, een kelder en een bakstenen structuur. De zone werd daarom geklasseerd als gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.¹⁸

Ook enkele rapporten van archeologische onderzoeken uit de omgeving beschrijven een ingreep in de bodem. De nota over de Biezestraat in Hamme (ID 10134) behandelt de resultaten van een landschappelijk bodemonderzoek en een proefsleuvenonderzoek. Tijdens het booronderzoek werd vastgesteld dat er nergens binnen het projectgebied sprake was van een bewaarde B horizont. De Ap horizont bleek dieper te gaan dan verwacht volgens de bodemkaart. Daarnaast bleek de oostelijke zone verstoord. Op basis van de vaststellingen kan gesteld worden dat er binnen het projectgebied geen aanwezigheid van steentijd artefactensites verwacht moet worden.¹⁹ Na het aanleggen van de proefsleuven kon men aantonen dat er nergens sprake was van relevante archeologische sporen. In het oostelijke deel kon dit hoofdzakelijk verklaard worden door de aanwezigheid van diepgaande verstoringen, in het westelijke deel lijkt het vooral te wijzen op een historische realiteit.²⁰

In de Evangeliestraat (ID 3762 en ID 10874) vond eenzelfde soort onderzoek plaats. De landschappelijke boringen toonden voornamelijk een bodemopbouw aan bestaande uit een A-C of A-BC-structuur, waarin geen complexe bodemontwikkeling aanwezig is. Het ontbreken van een podzol of podzolrestanten in de bodemopbouw kon door langdurig diepploegen verklaard worden. Het kon ook niet uitgesloten worden, dat er nooit binnen het plangebied geavanceerde bodemvorming plaatsvond. De kans op onverstoorde steentijdsites of sporen is nagenoeg onbestaande. Niettemin kunnen archeologische sporen van jongere perioden nog aanwezig en ten minste gedeeltelijk bewaard zijn.²¹ Wegens het ontbreken aan relevante sporen leek de mogelijkheid tot kenniswinst door middel van verder vooronderzoek naar sporensites zeer beperkt tot onbestaand. De aangetroffen sporen zijn namelijk zeer weinig waardevol. Er werden geen archeologische vindplaatsen, sporenclusters of archeologisch interessante structuren herkend. Daarnaast werd geen archeologisch vondstmateriaal aangetroffen, waardoor er aan de antropogene sporen geen datering kan toegekend worden. De aangetroffen sporen leveren dan ook weinig meerwaarde voor de interpretatie van de omgeving. Mogelijk is de afwezigheid van relevante sporen en/of structuren te wijten aan recente verstoringen, plaatselijke vergraving en eventueel diepploegen of afgraving.²²

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 37428, Kasteel van Sombeke (WAS230) (geraadpleegd op 10 mei 2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 159254, Spaans Huis (geraadpleegd op 10 mei 2019)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 213249, Nieuwstraat (geraadpleegd op 10 mei 2019)

¹⁹ Van Neste/De Puydt (a) 2019, 14

²⁰ Van Neste/De Puydt (b) 2019, 21

²¹ Fredrick/ Pawelczak 2017, 61

²² Fredrick *et al.* 2019, 42

landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Op basis van de verzamelde informatie schatten we het archeologisch potentieel van het terrein slechts laag in. Het terrein kent wel een gunstige landschappelijke ligging, op korte afstand van de Durme, maar de aanwezigheid van een kleibodem doet deze gunstige ligging teniet. Dit blijkt ook uit de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's. Daaruit kunnen we afleiden dat het terrein minstens sinds de 17de eeuw in gebruik is als grasland. De bodemkundige eigenschappen van het terrein laten ook weinig andere activiteiten toe. Dit wordt ook onderstreept door het toponiem Meulenbroek.

Verder moeten we vaststellen dat in de omgeving weinig gekende archeologische waarden aanwezig zijn. Relevante archeologische resten in de buurt dateren uit de steentijd, de Romeinse tijd en de nieuwe tijd. Relevante archeologische resten bevinden zich frequent aan de overzijde van de Durme. Aan de zijde van de Durme waar ook het onderzoeksgebied te situeren is, zijn eerder onderzoeken te situeren die buiten de historische kern van Hamme en gekende archeologische waarden vanop historische kaarten geen relevante archeologische resten opgeleverd hebben.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de aanleg van een parking. De bodemingrepen zullen een verstoring veroorzaken van 40 tot 60 cm. Plaatselijk wordt een rioleringsleuf dieper uitgegraven, tot op 80 cm onder het maaiveld. Dit doet ons besluiten dat het bodemarchief binnen het volledige onderzoeksgebied bedreigd is door de geplande werken.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. De aanwezige kleibodem maakt dat het terrein in het verleden voor weinig andere toepassingen bruikbaar was dan voor grasland. Uit historische kaarten kunnen we dan ook afleiden dat het terrein zeker al sinds de 17de eeuw in gebruik is als grasland. Er is geen sprake van bebouwing of andere aanwijzingen van relevante archeologische waarden sinds de 17de eeuw. Verschillende onderzoeken aan de zijde van de Durme waar ook het onderzoeksgebied gelegen is, leverden geen relevante archeologische resten op, wat de inschatting van het lage potentieel van het onderzoeksgebied onderstreept. Omwille van de inschatting dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent, is ook het verwachte potentieel op kennisvermeerdering slechts laag in te schatten. Te laag om de kosten van verder vooronderzoek te verantwoorden. Zo komen we tot het besluit dat in het kader van de geplande werken geen bijkomend archeologisch onderzoek nodig is.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. De aanwezige kleibodem maakt dat het terrein in het verleden voor weinig andere toepassingen bruikbaar was dan voor grasland. Uit historische kaarten kunnen we dan ook afleiden dat het terrein zeker al sinds de 17de eeuw in gebruik is als grasland. Er is geen sprake van bebouwing of andere aanwijzingen van relevante archeologische waarden sinds de 17de eeuw. Verschillende onderzoeken aan de zijde van de Durme waar ook het onderzoeksgebied gelegen is, leverden geen relevante archeologische resten op, wat de inschatting van het lage potentieel van het onderzoeksgebied onderstreept. Omwille van de inschatting dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent, is ook het verwachte potentieel op kennisvermeerdering slechts laag in te schatten. Te laag om de kosten van verder vooronderzoek te verantwoorden. Zo komen we tot het besluit dat in het kader van de geplande werken geen bijkomend archeologisch onderzoek nodig is.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Adams, R./S. Vermeire/G. De Moor/P. Jacobs/S. Louwye/P. Polfliet, 2002: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen*, Gent.

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Fredrick, K./P. Pawelczak, 2017: Archeologienota Hamme, Evangeliestraat: Verslag van Resultaten (BAAC Vlaanderen Rapport 537), Gent.

Fredrick, K./C. Swaelens/A. Comeyne, 2019: Nota Hamme, Evangeliestraat: Verslag van Resultaten (BAAC Vlaanderen Rapport 1107), Gent.

Van Neste T./M. De Puydt (a), 2019: Archeologienota Hamme - Biezestraat 2019. Landschappelijk bodemonderzoek (*Rapporten van Erfpunt – cel onderzoek 112 – deel 1*), Sint-Niklaas.

Van Neste T./M. De Puydt (b), 2019: Nota Hamme – Biezestraat 2019. Prospectie met ingreep in de bodem (*Rapporten van Erfpunt – cel onderzoek 112 – deel 2*), Sint-Niklaas.

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

